

GRØNLANDS ØKONOMI FØR 1940

Af kontorchef *P. P. Sveistrup*

I

Det er en meget vanskelig opgave at søge at gøre rede for de synspunkter, der lå til grund for Grønlands økonomi før 1940. På den ene side er det et forsøg på en historisk redegørelse for en periode, der ikke ligger fjernere end, at der meget let kan komme følelsesmæssige momenter enten i form af sympati eller antipati ind i billedet og derved fremkalde et andet resultat end det tilsigtede. For det andet kan det være vanskeligt for læseren at klargøre sig, at forudsætningerne var ganske andre, end de er i nutiden, og at det kan bevirke, både at den, der skriver og den der læser, har ondt ved at give en redegørelse ud fra den tids og altså ikke fra nutidens forudsætninger.

Når jeg alligevel har valgt at gøre et forsøg, er det fordi der nu ikke er mange tilbage, der erindrer den tid indefra og derfor har en mulighed for at gøre rede for, hvorledes man dengang tænkte, og ud fra hvilke synspunkter, der dengang blev handlet. Jeg er klar over, at det kun kan blive et forsøg, og at man må overlade til en fjernere fremtid at give den endelige vurdering. Men jeg håber, at min fremstilling vil blive betragtet som et forsøg på overfor nutiden at gøre rede for, hvorledes der dengang blev tænkt.

II

Forudsætningerne var som nævnt helt anderledes, og det vil være rimeligt at søge at dele disse i, hvad der er overvejende politisk og hvad der er overvejende teknisk prægede.

Blandt de politisk prægede forudsætninger må vel først nævnes styrelsesloven af 1925, hvorefter Grønland økonomisk skulle hvile i sig selv. Lovgiverne ønskede ikke at betragte Grønland som et udbyttegivende aktiv på samme måde som andre lande betragtede tilsvarende områder; de ønskede, at Grønland skulle hvile økonomisk i sig selv på samme måde, som man den gang var indstillet på, at de forskellige dele af riget dengang skulle hvile i sig selv uden tilskud fra andre dele af det danske sam-

fund. Det var en almindelig opfattelse, at Grønland var et område, der lå på grænsen af, hvor mennesker kunne eksistere, og der var kun få aktiver af økonomisk betydning (først og fremmest kryolitminen), men de fleste erhvervsområder kunne ikke forventes at rentere sig og ganske særlig ikke under vanskelige konjunkturer, og man slog derfor fast, at Grønland økonomisk skulle betragtes som en enhed, således at de overskudsgivende områder skulle kunne dække underskud på de andre, og dette gjaldt ikke alene det enkelte år, men en kulturperiode principielt betragtet som en helhed.

Da man havde den opfattelse, at Grønland var den fattigste del af riget, ønskede regering og rigsdagen at de økonomiske midler, man havde til rådighed, først og fremmest investeredes på de områder og til de opgaver, som man mente kunne forrente sig bedst. Herefter kunne der fra et almindeligt økonomisk synspunkt ikke blive ret meget tilovers til investeringer i Grønland, og det blev derfor i en række år i 1930'erne bestemt, at de årlige investeringer til grønlandske formål på alle områder ikke måtte overstige 200.000 kr. Denne politiske beslutning måtte administrationen rette sig efter, selv om der af og til opførtes beløb på driften, der måske rettelig burde have været kapitalinvesteringer, og det kunne heller ikke undgås, at bevillingen år efter år blev betydelig overskredet, f. eks. med 100 %.

De tekniske, og man kan vel også sige geografiske forudsætninger, var også dengang helt anderledes end nu. Grønland lå den gang i en udkant af den økonomiske verden, endnu mere end nu. Alle trafiklinier søgte dengang langt uden om den isfyldte grønlandske kyst. Klimaforandringen var dengang forholdsvis ny, og der var ængstelse for, at de nye erhvervsmuligheder, det varmere vand gav, ikke ville vare, og man mente, at de indtægtsmuligheder, som den århundredgamle sælfangst gav, måtte søges bevaret i det omfang, det var muligt, således at man ikke udelukkende baserede erhvervslivet på torskeforekomsterne, der ganske vist i nogle år forekom meget rigelige.

III

De mennesker, som det dengang overdroges at lede denne meget snævert begrænsede økonomi, måtte være klar over, at når de tog et arbejde op i Grønland, havde de dermed i meget høj grad stillet sig udenfor det almindelige danske erhvervsliv. Det tog lang tid for de unge mennesker, der kom fra Danmark til Grønland, at forstå den grønlandske mentalitet og den tradition, der var opbygget gennem århundreder, men de måtte også være mange år i Grønland, før de nåede frem til nogen egentlig indflydelse. Når de først havde forstået forholdene i Grønland i deres særpræg, var det i de fleste tilfælde for sent for dem at vende hjem til Danmark, idet der jo

ikke var noget dansk specialarbejde, de ville være særlig egnet til. De var som regel nødt til at blive i Grønland og søge at indordne sig under traditionen.

Det karakteristiske for de danske, der før 1940 arbejdede i Grønland, og dette gælder ganske særlig det store antal, der var beskæftiget i Handelen, var, at de havde en lang række opgaver, som de skulle tage sig af og være vejledende overfor grønlænderne med hensyn til. De skulle helst forstå sig noget på alle varearter og kvaliteter, skulle kunne bedømme de grønlandske produkter, have kendskab til de forskellige håndværk, der anvendtes i Grønland, de skulle kunne føre de meget komplicerede regnskaber efter en gammeldags metode, de skulle have administrative evner og være øvrighedspersoner indenfor hver sit område. Det er senere blevet sagt, at de ikke på hvert enkelt område var så dygtige som de specialister, der senere har taget arbejdet på de mange enkeltområder; det er der vel heller ingen grund til at betvivle, men spørgsmålet bliver, om det er rimeligt at foretage en sådan sammenligning og almindelig vurdering.

Når det fremhæves, at traditionen i Grønland spillede en meget stor rolle, er det let at vise, at store dele af denne tradition kan føres tilbage for visse hovedlinier til Hans Egede og hans sønner og disses kreds, og at endnu mere kunne føres tilbage til Rink og hans indsats og kredsen omkring ham. Der var udviklet en dansk-grønlandsk mentalitet, som ikke mindst spillede en stor rolle på det økonomiske område, og som kun meget få dengang ønskede at ændre radikalt.

Men dermed være ikke sagt, at forholdene var stagnerende. Allerede i denne periode var klimaforandringen begyndt, og erhvervsmulighederne blev forskudt fra sælfangst i retning af torskefiskeri, og dette måtte føre til mange nye dispositioner, som blev gennemført, uden at de politiske forudsætninger, om at Grønland økonomisk skulle hvile i sig selv, var ændret.

Det er fremhævet, at denne rolige udvikling var domineret af Daugaard Jensens personlighed. Det er til en vis grad rigtigt; men det har ikke været således, at Daugaard Jensen var enebestemmende. Vil man forstå samfundslivet i Grønland i denne periode, kommer man ikke uden om to andre personligheder. For det første Stauning; det var en mand, der gennem lange tider havde interesseret sig levende for Grønland, og som uden at sige så meget var med til at trække i trådene, og som forstod, at den enkelte disposition ikke alene havde virkninger i øjeblikket, men at virkningerne forplantede sig langt frem i tiden, og som også tog hensyn til de fjernere virkninger. For det andet Knud Rasmussen; det kan selvfølgelig siges, at han ikke beskæftigede sig meget med den grønlandske økonomi udenfor Thuledistriktet, men det må på den anden side fremhæves, at Knud Rasmussen i høj grad personificerede den dansk-grønlandske tradition, der var stærkt påvirket af de to befolkningsgrupper, der hver på sit område var den anden overlegen.

IV

Det er vist forholdsvis vanskeligt for nutidens mennesker at forstå, hvori den dansk grønlandske tradition, som vi kendte den fra tiden før 1940, bestod, og før jeg går i gang med at beskrive enkeltheder i det økonomiske system, der var meget forskelligt fra det økonomiske system i Danmark og for resten også fra de økonomiske systemer i de områder, som man før 1940 kaldte kolonier og derefter kaldte ikke selvstyrende områder, må det derfor være rimeligt, at jeg søger at gøre rede for, hvad der var den centrale målsætning, idet jeg gerne understreger, hvad der foran er fremhævet om de politiske forudsætninger, der nødvendigvis måtte være de ydre rammer.

Det må erindres, at Grønland fra naturens side var et meget fattigt land. Der kunne vel allerede tidligere være etableret en fri handel, og en sådan kunne også for visse varer og visse konjunkturperioder give et tilfredsstillende resultat for de udefra kommende handlende. Men de pågældende behøvede jo ikke at sejle til Grønland, hvis virksomheden ikke betalte sig, og det ville for de pågældende ikke være urimeligt at blive hjemme, hvis det skønnedes, at en handelsrejse ikke kom til at rentere sig. Dette ville utvivlsomt have været tilfældet i begyndelsen af 1930'erne, hvor den opnåede gennemsnitspris for saltfisk i 1931 var 17,5 øre pr. kg, og der havde næppe været megen privat handel i det foregående og efterfølgende år, hvor salgspriserne for saltfisk var henholdsvis 25 og 26 øre pr. kg (jfr. nærmere for en årrække: Tabel 379 i Sammendrag af statistiske Oplysninger for Grønland 1942). Grønlands andel i hovedproduktet, den raffinerede sælolie, indbragte i 1932 gennemsnitlig 28 øre pr. kg og i de foregående og efterfølgende år ikke meget mere (tabel 376). Jeg tror, man alene af disse oplysninger vil kunne slutte, at hvis man dengang havde fri handel, som nogle få tænkte sig, ville der være blevet en fattigdom i Grønland, som man nu ikke gør sig nogen forestilling om.

Grundtanken i den tids økonomi var, at hvis man fastholdt de nævnte politiske forudsætninger (og de var ikke under diskussion), måtte man opbygge levebetingelser, således at man om den grønlandske befolkning ud fra de eksisterende forudsætninger kunne sige, at få havde for meget og færre for lidt.

Denne principielle målsætning måtte føre til, at man opbyggede en grønlandsk samfundsorden, hvor der herskede stabilitet, således at mennesker kunne have en ud fra deres forudsætninger stabil menneskelig tilværelse. Gjorde man sin indsats så godt man kunne, var der sikret den grønlandske familie både det daglige brød og det daglige kød, og der var derigennem basis for en menneskelig harmoni, som man ikke havde kendt til i Grønland, før det dansk-norsk-grønlandske samarbejde begyndte, idet man i den ældste periode måtte være bange for hungersnød og sultedød, hvis sælterne i en periode af en eller anden grund ikke kunne fanges. Der var i den tids Grøn-

land mange mangler – ikke mindst i tuberkulosebekæmpelsen, men den kamp, der kunne føres mod denne sygdom, var på grund af de meget små midler, der stilledes til rådighed, yderst begrænset.

Ud fra denne målsætning om stabilitet og harmoni var der et personligt godt forhold mellem de fleste danske og de fleste grønlandere. Begge parter respekterede hinanden som mennesker, der hver for sig var dygtigst til deres specielle opgaver, og der var et harmonisk samliv indenfor de gerne meget snævre rammer, og man kunne – hvor mærkeligt det lyder ud fra vor tids helt ændrede økonomiske forudsætninger – betragte Grønland som de glade smils boplads, og mange mindes endnu med vemod de menneskelige værdier, der fra begge sider var nået.

V

Når målsætningen for det dansk-grønlandske samarbejde var harmoni og stabilitet på det givne meget beskedne plan, var det nødvendigt, at den grønlandske fanger havde mulighed for at tjene, hvad der var nødvendigt til hans og familiens underhold i plan med, hvad de pågældende havde været vant til tidligere, og hvad deres venner og kolleger kunne opnå. Det var nødvendigt med en nogenlunde stabil indtægt stigende med det år for år mere intensive arbejde, der udførtes. Dette kunne kun opnås, når verdensmarkedets voldsomme konjunktursvingninger (der var særlig udpræget fra de grønlandske eksportprodukter) holdtes ude fra det grønlandske samfund. Man måtte altså sætte priserne på de varer, der købtes hos grønlanderne, på basis af, at den grønlandske familie kunne eksistere i overensstemmelse med, hvad den var vant til, når den gjorde en arbejdsindsats på samme plan som tidligere, dog således at en særlig indsats gav mulighed for en bedre levelfod.

De priser, der ud fra dette synspunkt gaves, var helt løst fra sammenhængen med verdensmarkedet. I mange tilfælde måtte den grønlandske produktion give underskud, men dette underskud var nødvendigt, når målsætningen om stabilitet og harmoni for den grønlandske familie skulle opnås. Da man samtidig skulle stille mod, at den politiske målsætning om, at Grønland økonomisk skulle hvile i sig selv kunne nås, måtte der skaffes indtægter på anden måde. Som et første middel til ekstraordinære indtægter havde man dengang de grønlandske skind, der, når særlig ræveskind var på moden, kunne indbringe relativt store beløb. Hvis man dengang havde betalt grønlanderne i overensstemmelse med markedets vilkår, måtte man på den ene side frygte, at der ville være blevet drevet rovdrift på den grønlandske rævebestand, og på den anden side ville man ødelægge den tilsigtede stabilitet og harmoni i den grønlandske befolknings levevilkår. Betalingen for skindene blev derfor fastsat i overensstemmelse med målsætning om harmoni og stabilitet for de grønlandske familier og helt uafhængigt af verdensmarkedets moder.

Den anden store indtægtskilde for det daværende Grønland var de afgifter, som måtte betales af det private selskab, der drev minen i Ivigtut. Dette selskab havde koncession for forholdsvis korte perioder, og det var ikke underligt, at man i hver koncessionsperiode søgte at få det størst mulige udbytte til den private kapital. Dette var ikke i overensstemmelse med målsætningen om stabilitet og harmoni gennem en længere periode. Man ville fra statens side gerne samarbejde med repræsentanterne for den private kapital, hvis fremragende dygtighed man gerne anerkendte, men man var interesseret i, at de forskellige interesser gjordes parallelle, og det førte til dannelsen af kryolitselskabet Øresund, hvis virksomhed påbegyndtes i 1940.

Ad disse forskellige veje lykkedes det at skabe overensstemmelse mellem det politiske krav om, at Grønland økonomisk skulle hvile i sig selv, og den principielle målsætning, at grønlænderne skulle have stabile og harmoniske forhold at arbejde under.

Denne stabilitet kom dog ikke til at betyde stagnation i de grønlandske forhold, man kan tværtimod sige, at grundstenen til meget af det, der senere er kommet til fuld udfoldelse, blev lagt i denne periode. Jeg tænker bl. a. på bygningen af utallige fiskehuse langs kysten, på udviklingen af skolevæsenet gennem efterskolerne, på forbedringen af sundhedsplejen gennem hospitalsvæsenet og på udviklingen af telekommunikationen gennem radiostationer. Alt dette var selvfølgelig meget beskedent i sammenligning med de senere års udvikling, men kritikken bør holde sig for øje, at de politiske forudsætninger var helt andre, end vi kender fra nutiden.

VI

Betydningen af de meget beskedne indtægter, som grønlænderne dengang fik dels for de solgte produkter og dels som små arbejdslønninger må naturligvis bestemmes af, hvad der kunne fås i butikkerne, og de priser der forlangtes.

De butikker, som dengang fandtes, og de vilkår der arbejdedes under i dem, var naturligvis meget beskedne i forhold til, hvad man nu kender, men det vil være urigtigt at foretage sådanne sammenligninger, fordi forudsætningerne var yderst forskellige. Det vil være rigtigere at foretage sammenligninger mellem butikkerne, og hvad der iøvrigt fandtes i Grønland, og som i det store og hele var præget af indbyrdes harmoni. Man kunne ud fra et nutidssynspunkt sige, at alt var lige fattigt, men ud fra tidens tankegang må man snarere sige, at alt var lige beskedent. Der var ikke nogen luksus på et enkelt område, der kunne naturliggøre luksus på andre; Ivigtut dannede vel nok til en vis grad en undtagelse, men der var dengang ikke megen tilbøjelighed til sammenligning.

De priser, der blev forlangt i de grønlandske butikker, havde vel i mellemkrigsperioden nogen relation til de indkøbspriser, Handelen betalte i København, men det

almindelige var at omkostningerne og ganske særlig ikke til besejlingen indregnedes. Det centrale princip var, at priserne fastsattes på en sådan måde, at målsætningen om harmoni og stabilitet kunne nås så godt, det nu var muligt. Helt kunne det selvfølgelig ikke nås man måtte også tage hensyn til den politiske målsætning om det økonomiske resultat; man vil i det store hele kunne forstå prisfastsættelsen som en gennemført prisdifferentiering. Ved denne differentiering blev der dog ikke taget hensyn til, at omkostningerne var forskellige i de forskellige egne af Grønland. Begrundelsen herfor var, at man ikke ville gøre forskel, og det har utvivlsomt også været en faktor, der har virket fremmende for harmonien og stabiliteten.

Derimod blev prisdifferentieringen i det store hele gennemført på 3 områder. Priserne blev sat væsentlig lavere end omkostningerne for de varer, der var absolut nødvendige; betragtningen var her af social art i det store og hele væsentlig til gavn for de børnerige familier, men også de mindre produktive grønlændere nød særlig gavn af denne udligning.

Det andet område, hvor man kan tale om prisdifferentiering i forhold til omkostningerne, var de mere luksusbetonede varer. Det har stedse været et element i den økonomiske politik, at det mindre nødvendige forbrug ikke skulle udvikles for hurtigt, og man kunne gøre dette direkte gennem priserne og behøvede ikke som andetsteds at gå vejen om af beskatninger. Det har været en erfaringsætning i Grønland, at pludselig store indtægter hurtigt omsattes til ikke nødvendige varer. Man husker således, at da priserne, der betaltes for spæk omkring 1840, sattes betydeligt op, anvendte den grønlandske befolkning en væsentlig del af pludselig forøgede indtægter til kaffe og kandis og ikke, som man fra dansk side havde ønsket, til husbygningsmaterialer. Denne erfaring må antages at have haft en væsentlig betydning gennem lange tider, hvor man systematisk søgte at begunstige forbruget af nødvendighedsvarer på bekostning af luksusvarer, men det er jo en økonomisk opdragelsespolitik, som man har været kendt med andre steder i verden, hvor prispåvirkningen er sket ved hjælp af indirekte skatter.

Det tredje område, hvor der har været en prisdifferentiering i forhold til omkostningerne, har været med hensyn til varer, hvis betydning ikke var øjeblikkelig, men lå et stykke ude i fremtiden. Det mest omfattende område er her træpriserne. Det er et område, hvor transportomkostningerne spiller en stor rolle, og træet ville derfor være dyrt i Grønland, hvis man havde fastsat prisen efter omkostningerne. Dette skete imidlertid ikke, fordi man af almindelige udviklingsgrunde ønskede, at grønlænderne skulle bruge mere træ, ikke mindst til husbygning. Det samme var også tilfældet med mange varer som grønlænderne havde brug for i deres erhverv. Da det her kunne dreje sig om forholdsvis store beløb, måtte man ofte give kredit, og man indførte da den stabiliserende betalingsordning, at grønlænderne måtte be-

tale i forhold til den fangst, de havde. Havde man haft en god fangst, var man også i stand til at betale mere, og grønlænderne slap for det uromoment, der kunne ligge i, at der blev krævet dem store beløb også i de perioder, hvor de knap havde tilstrækkeligt til at blive rigtig mætte.

VII

Jeg har nu ganske, ganske kort skildret de forudsætninger, der var gældende for den grønlandske økonomi før 1940, den målsætning der var opstillet, og de midler der ganske særlig blev anvendt for at nå den økonomiske målsætning om stabilitet og harmoni i en jævnt fremadskridende udvikling. Der refter at søge ganske kort at gøre rede for, hvad denne målsætning havde resulteret i i retning af harmoni og stabilitet, d. v. s. om grønlænderne gennem denne politik virkelig også opnåede rolige, jævnt fremadskridende økonomiske kår, der ansås for at være midlet til, hvad der vel var den helt centrale målsætning, nemlig en jævnt fremadskridende kulturel udvikling.

Det ville være naturligt at søge dette belyst gennem grønlændernes indtægter. Det er imidlertid en vanskelig opgave, fordi grønlændernes indtægter fremkommer dels som naturalindtægter (som kød og fisk) og dels som kontantindtægter. Det er en meget vanskelig opgave at lægge de to former for indtægt sammen; det er ganske vist forsøgt for nogle områder, og de opnåede resultater er publiceret i Meddelelser om Grønland, men man har ikke sådanne tal for hele Grønland.

Derimod har man nøjagtige oplysninger for hele Grønland med hensyn til befolkningens indkøb i butikkerne beregnet pr. individ. En sådan beregning måtte dengang anses for forsvarlig, fordi der dengang var så få danskere i Grønland, og fordi den grønlandske befolknings aldersfordeling i mellemkrigstiden ikke forandrede sig væsentligt.

Disse tal findes i de nævnte sammendrag af statistiske oplysninger om Grønland afsnit 26 og 27, tabellerne 309–344.

Af disse tabeller fremgår at såvel det samlede forbrug som forbruget af de enkelte varer har været underkastet en jævn stigning i hele den undersøgte periode fra 1919 til 1939. Man kan følge forbruget som en helhed og for de enkelte varegrupper, ja, enkelte varearter. Man kan følge forskydningen mellem varearterne indbyrdes, og man kan følge forskydninger i retning af de varer, der mest udpræget erstattede det naturalforbrug, der gik ned som følge af den særlig i Sydgrønland aftagende sælfangst.

Der er i disse tabeller for mange tal til, at det her vil være muligt at komme ind på enkeltheder, men der vil vel ikke være nogen, der kan benægte, at målsætningen

om økonomisk stabilitet for den grønlandske familie og et forbrug, der skridt for skridt om end langsomt nærmede sig til forbruget pr. familie i det øvrige Danmark, opfyldtes i det omfang, det var muligt indenfor de givne politiske forudsætninger.

VIII

Det vil som tidligere nævnt ikke være rimeligt allerede nu at forsøge at give en historisk vurdering af denne periodes økonomi. Det vil kunne hævdes, at denne økonomiske stabilitet også havde sin kulturelle betydning, og at stabiliteten var et væsentligt element i det gode, venlige forhold, der herskede mellem grønlændere og danske. Men det vil også kunne hævdes, at stabiliteten eller rettere den langsomme stigning i behovsdækning netop hemmede det hurtige fremskridt og den rent forretningsmæssige udnyttelse af mange chancer, og at den derfor ikke var ønskelig fra et økonomisk synspunkt. Hvilket af disse synspunkter, man vil anlægge, afhænger af et politisk valg, og man kan ikke på nærværende tidspunkt sige, om det ene eller det andet havde været rigtigt ud fra en større historisk sammenhæng.

Man må i hvert fald, når man vil forstå tiden før 1940, gøre sig den ulejlighed at søge at forstå den ud fra den tids og ikke ud fra nutidens forudsætninger. Når man i sin tid kun kunne få en årlig bevilling på 200.000 kr. til investeringer, måtte forudsætningerne for det økonomiske arbejde i Grønland være anderledes, end når man kan få det hundrededobbelte (selv om man tager hensyn til de mellemliggende prisstigninger). Forudsætningerne er ændret ganske væsentligt, at man må regne med muligheden af, at de mennesker, der havde det økonomiske ansvar før 1940, ville have handlet anderledes, hvis de havde ansvaret under nutidens forudsætninger. Man har i visse tilfælde været uretfærdig i bedømmelsen af den kreds af mænd, der havde ansvaret dengang, og dette gælder først og fremmest Daugaard Jensen og i nogen grad Stauning og Knud Rasmussen, der har haft et hovedansvar for den tids grønlandsudvikling.

Man kunne selvfølgelig rejse det spørgsmål om, hvorledes man kunne udvikle Grønlands økonomi på basis af den nuværende tids forudsætninger, og man kunne rejse spørgsmålet, om den valgte fremgangsmåde med det pludselige brud over til noget helt andet var ønskelig.

Der er vel ikke tvivl om, at den store omvæltningsperiode med det omfattende økonomiske fremskridt, man har haft i Grønland, for en del er fremkommet under påvirkning af, hvorledes man dengang så på tilsvarende forhold i andre dele af verden og de forventninger, man i lande som Frankrig, Holland, Belgien, England og USA havde i den periode. Det kan ikke nægtes, at de forventninger, man i disse lande dengang havde til udviklingen, ikke er slået til, og at man måske ikke med nutidens viden ville have tilrettelagt en udvikling helt på samme måde.

Jeg synes derfor, at tiden snart måtte være inde til at overveje, om der ikke i den dansk-grønlandske udvikling før 1940 var værdier og synspunkter at hente, som gennemført under de helt nye politiske forudsætninger ville kunne være af værdi for den kommende tids udvikling.

Er det helt sikkert, at der ikke er noget af interesse at hente i den gamle tids tanker om stabilisering og menneskelig harmonisering, og at der ikke er noget i disse tanker, der i en af de nye politiske forudsætninger given ny praktisk udformning vil kunne være af betydning for overvejelser om Grønland, måske ikke lige i øjeblikket, så dog indenfor en overskuelig årrække?

Måske er situationen endnu ikke helt moden til sådanne overvejelser. Jeg kunne tænke mig, at det ville være hensigtsmæssigt at vente endnu nogle år, men jeg synes, at tiden er inde til, at de mennesker, der var med i den gamle periode, og som kendte den indefra, får lejlighed til at gøre rede for de almenmenneskelige betragtninger, der under datidens forudsætninger var de bærende.